

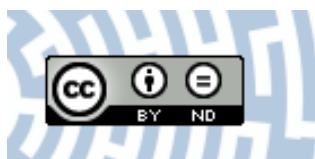

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Eklezjologia komunii jako klucz do zrozumienia relacji między Kościołem powszechnym a lokalnym

Author: Justyna Kapłańska

Citation style: Kapłańska Justyna. (2019). Eklezjologia komunii jako klucz do zrozumienia relacji między Kościołem powszechnym a lokalnym. "Teologia w Polsce" (Vol. 13, iss. 1 (2019) s. 129-153), doi 10.31743/twp.2019.13.1.09

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Justyna Kapłańska*
WT, UŚ Katowice

EKLEZJOLOGIA KOMUNII JAKO KLUCZ DO ZROZUMIENIA RELACJI MIĘDZY KOŚCIOŁEM POWSZECHNYM A LOKALNYM¹

Cyklicznie powracające do głównego nurtu teologicznych rozważań zagadnienie relacji Kościoła powszechnego i Kościołów lokalnych pozostaje wciąż otwarte na nowe pytania i problemy badawcze. Ostatnie lata przyniosły mu na nowo rozgłos za sprawą debaty kardynałów Josepha Ratzingera i Waltera Kaspera, których poróżniło spojrzenie na ontologiczne i czasowe pierwszeństwo Kościoła powszechnego przed Kościołami lokalnymi. Punktem wspólnym ich rozważań stało się *communio* – pojęcie uznawane za klucz do zrozumienia soborowej eklezjologii. Stąd zasadna wydaje się analiza adekwatności użycia tego pojęcia dla określenia relacji między Kościołem powszechnym a lokalnym głównie na podstawie tekstów Magisterium Kościoła, ale także współczesnych artykułów naukowych.

Celem artykułu jest analiza rzeczywistości *communio* w kontekście relacji między Kościołem powszechnym a Kościołami lokalnymi. Pojęcie to, stanowiące

* Justyna Kapłańska – doktorantka Wydziału Teologicznego UŚ; e-mail: j.kaplanska@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1602-4774>.

¹ Określenie „Kościół lokalny” będzie w niniejszym artykule używane zamiennie z określeniem „Kościół partykularny”. Choć rozróżnienie między nimi jest znane w teologii – w szczególności w prawie kanonicznym – wydaje się ono nie mieć szczególnego znaczenia dla tytułowego zagadnienia. Co również istotne, istnieją wątpliwości terminologiczne dotyczące obu wyrażeń, a część teologów utożsamia je ze sobą. Najkrócej rzecz ujmując, „Kościół lokalny” dotyczy najczęściej wymiaru terytorialnego, a „Kościół partykularny” – specyfiki danej części Kościoła, m.in. kulturowej. Zdarzają się także rozróżnienia na Kościół lokalny – parafię i partykularny – diecezję, ale także obrządek lub patriarchat. Por. J. Glemp, *Problem identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego*, „Prawo Kanoniczne” 21 (1978), 3–4, s. 23–39; J. Królikowski, *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 33–49; R. Sobańsk, *Miejsce i rola Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 5 (1972), s. 255–261.

niejako motyw przewodni współczesnej eklezjologii, może okazać się kluczem do rozumienia tej relacji. By tego dowieść, zastosowana zostanie metoda analizy i krytyki piśmiennictwa, w szczególności sposób tekstów Magisterium Kościoła odnoszących się do *communio* jako wypowiedzi normatywnych dla nauk teologicznych. Ze względu na to, że tzw. eklezjologia komunii dotyczy teologii współczesnej i jest odnoszona do eklezjologii Soboru Watykańskiego II jako jej streszczenie i klucz interpretacyjny, analizowane będą teksty tegoż soboru oraz późniejsze.

WPROWADZENIE W TEMAT

Inspiracją dla niniejszego artykułu była debata pomiędzy kardynałami Josephem Ratzingerem a Walterem Kasperem, jaka miała miejsce na łamach czasopism naukowych² w latach 1999–2001. Jej tematem, którego źródeł należy upatrywać w dokumencie Kongregacji Nauki Wiary *List do Biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako Komunia „Communio notio”*, była kwestia stwierdzenia pierwszeństwa Kościoła powszechnego bądź Kościołów lokalnych, a także ich wzajemnego stosunku. W dalszym nieco tle pozostawało soborowe nauczanie o inkulturacji, łączące kwestie jedności i różnorodności w Kościele przez zgodę na wypracowywanie regionalnych form orędzia chrześcijańskiego w zależności od kultur, w których żyje i działa Kościół³.

Dokument Kongregacji, odwołując się do pojawiających się ówczynie skrajnych koncepcji teologicznych, deprecjonujących bądź wartość Kościoła powszechnego, bądź Kościołów lokalnych, wyraźnie podkreśla ich wzajemne przenikanie i komunijny charakter ich relacji. Zauważając, że Kościół powszechny nie jest sumą, federacją ani wynikiem komunii Kościołów lokalnych czy partykularnych, stwierdza jednak jednocześnie ontologiczne i czasowe pierwszeństwo Kościoła powszechnego:

² Był to konkretnie tekst Kaspera *Zur Theologie und Praxis des bischoflichen Amtes* w księdze pamiątkowej: *Auf neue Art Kirche Sein: Wirklichkeiten – Herausforderungen – Wandlungen*, Munich 1999, s. 32–48; artykuł Ratzingera *On the Relation of the Universal Church and the Local Church in Vatican II* w czasopiśmie „Frankfurter Allgemeine Zeitung” 22.12.2000; artykuł Kaspera *Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche: Freundschaftliche Auseinandersetzung mit der Kritik von Joseph Kardinal Ratzinger* opublikowany w „Stimmen der Zeit” 218 (2000), s. 795–804; artykuł Ratzingera *A Response to Walter Kasper: The Local Church and the Universal Church* opublikowany w „America” 19.11.2001, s. 7–11, oraz artykuł Kaspera *From the President of the Council for Promoting Christian Unity* w „America” 26.11.2001, s. 28–29.

³ Por. J. Majewski, *Ecclesia „in” et „ex” ecclesiis: teologiczna debata między Walterem Kasperem i Josephem Ratzingerem o relację między Kościołem powszechnym i Kościołem lokalnym*, „Forum Teologiczne” 8 (2007), s. 33.

Kościół-misterium, Kościół jeden i jedyny, *ontologicznie* wyprzedza stworzenie, i rodzi Kościoły partykularne jako córki, wyraża się w nich; jest matką Kościołów partykularnych, a nie ich produktem. Oprócz tego, z *czasowego* punktu widzenia, Kościół objawia się w dniu Pięćdziesiątnicy we wspólnocie stu dwudziestu zebranych wokół Maryi i dwunastu Apostołów, przedstawicielei jedyne Kościoła i przyszyłych założycieli Kościołów lokalnych, którym została powierzona misja wobec świata: a więc Kościół już *mówi wszystkimi językami*⁴.

Z objawienia zatem Kościoła jako Kościoła powszechnego biorą początek poszczególne jego realizacje, czyli Kościoły lokalne. „Rodząc się w i z Kościoła powszechnego, w nim i z niego czerpią swoją eklezjalność”⁵.

Komentując ten dokument, dwaj znaczący teolodzy – kard. Walter Kasper, ówczesny przewodniczący Papieskiej Rady Popierania Jedności Chrześcijan, i kard. Joseph Ratzinger, ówczesny prefekt Kongregacji Nauki Wiary – zajmują odmienne stanowiska⁶. Ratzinger zgadza się z priorytetem Kościoła powszechnego, poprzedzającego partykularne, wskazując, że już wcześniej wyrażał podobne opinie⁷. Kasper natomiast, poruszając wątki poboczne – kwestie najwyższej władzy w Kościele czy status teologiczny konferencji episkopatu – krytykuje stwierdzenie Kongregacji o ontologicznym i czasowym pierwszeństwie Kościoła powszechnego, uznając je za zaprzeczenie soborowej myśli, głoszącej równoległość rzeczywistości Kościołów lokalnego i powszechnego. Ujęcie *Communio notio* może, jego zdaniem, sprzyjać centralizmowi i utożsamianiu uniwersalnego Kościoła z papieżem i kurią⁸. W odpowiedzi na tezy Kaspera Ratzinger przypomina i chwali koncepcję eklezjologii komunii, ostrzegając jednocześnie przed horyzontalizacją pojęcia *communio*. Stwierdza także, że postulowanie przez *Communio notio* ontologicznego i czasowego pierwszeństwa Kościoła powszechnego przed lokalnym nie jest próbą przywrócenia centralizmu, lecz odwołaniem do koncepcji preegzystencji Kościoła, znanej z nauczania Pisma Świętego i ojców Kościoła i głoszącej istnienie Kościoła jeszcze przed aktem stworzenia. „Tak ontologicznie preegzystujący jeden jedyny Kościół – nie będąc rzeczywistością,

⁴ Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია* „*Communio notio*”, Rzym 1992, pkt 9.

⁵ Tamże.

⁶ Warto zauważyć, że nie było to jedyne zagadnienie, w którym obaj teologowie zajęli znacząco odmienne stanowiska. O debacie na temat objawienia w historii zob. J. Kempa, *Poznanie Boga w historii: debata między Josephem Ratzingerem a Walterem Kasperem*, „*Studia Nauk Teologicznych*” 12 (2017), s. 69–87.

⁷ Por. J. Ratzinger, *Church, Ecumenism and Politics*, New York 1989.

⁸ Szczegółowy opis tez i zarzutów Kaspera zob. K. McDonnell, *The Ratzinger/Kasper Debate: The Universal Church and Local Churches*, „*Theological Studies*” 63 (2002), s. 227–250.

która zaistniała przypadkowo w czasie – dopiero empirycznie, czasowo czy historycznie urzeczywistnia się w Kościołach lokalnych”⁹. Polemizując, Kasper zwraca uwagę, że kwestia preegzystencji Kościoła może dotyczyć także Kościoła lokalnego oraz ich wzajemnej relacji. „Dlaczego nie jest możliwe, aby jeden Kościół powszechny preegzystował jako Kościół «w» Kościołach lokalnych i «z» Kościołów lokalnych?”¹⁰ – pyta Kasper, stwierdzając, że byłoby to jednocześnie uzasadnieniem tezy o komplementarności relacji Kościół powszechny – Kościoły lokalne. Ratzinger w swojej finalnej odpowiedzi najpierw uważa łączenie Kościoła powszechnego z Rzymem i kurią za bezzasadne, potem zaś stwierdza, że podstawową ideą całego objawienia jest jedność, nie różnorodność, choć owa jedność przybiera często różne barwy. Wycofując się ze sporu, Kasper dystansuje się od nadawania istotnego znaczenia kwestiom rozumienia preegzystencji Kościoła, powtarzając, że nie zgadza się z pierwszeństwem Kościoła powszechnego i uznaje za de Lubacem taki Kościół za czystą abstrakcję. Jednocześnie pewne pogodzenie obu stanowisk widzi w uznaniu równoczesności i perychorezy Kościoła powszechnego i lokalnego.

Spór pozostał nierozwiązany, można jednak stwierdzić, że obaj teolodzy zgadzają się w czterech kwestiach: jedności Kościoła jako zamierzonej przez Chrystusa i trwającej już obecnie (*subsistit in*) – mimo grzeszności członków Kościoła, a dzięki świętości Boga – w Kościele katolickim; istnienia jednego Kościoła Chrystusa – zgodnie z soborowym stwierdzeniem – „w” i „z” Kościołów partykularnych oraz Kościołów lokalnych „z” i „w” Kościele powszechnym; perychoretycznego charakteru relacji Kościół powszechny – Kościoły lokalne; *communio hierarchica* jako istotnego elementu tej relacji¹¹. I wreszcie ostatnim punktem, który można uznać za pointę tej polemiki, było stwierdzenie przez obu, że kategorią wyjaśniającą relacje Kościół powszechny – Kościoły lokalne może być pojęcie *communio*.

Dokonane przypomnienie sporu pozwala lepiej uchwycić cel niniejszego artykułu. Jest nim głębsze zbadanie terminu *communio* właśnie w kontekście tej relacji. Jako materiał źródłowy posłużą tu wybrane pisma z eklezjologii Ratzingera – jako propagatora uznania tego terminu za kluczowy dla *Vaticanum II*, ponadto dokumenty Magisterium dotyczące *communio* oraz ich recepcja i interpretacja w wybranych artykułach naukowych.

⁹ J. Majewski, *Ecclesia „in” et „ex” ecclesiis...*, s. 36.

¹⁰ W. Kasper, *Relacja między Kościołem powszechnym a Kościołem lokalnym. Przyjacielska polemika z krytyką kard. Josepha Ratzingera*, tłum. G. Bubel, „Przegląd Powszechny” 10 (2001), s. 37.

¹¹ Szerzej na ten temat zob. J. Majewski, *Ecclesia „in” et „ex” ecclesiis...*, s. 34–35.

ZNACZENIE POJĘCIA „COMMUNIO”

Przed podjęciem głównego tematu zasadne wydaje się przybliżenie samego sensu pojęcia *communio*. Jest to o tyle istotne, że nie sposób określić jakiejś relacji danym pojęciem, o ile nie zna się konotacji owego pojęcia. Bez definicji *communio* trudno o rozstrzygnięcie przydatności tego pojęcia w opisywanym kontekście.

Źródłem słowa *communio* jest grecki termin *κοινωνία* [*koinonia*], oba tłumaczone najczęściej na język polski jako „wspólnota”. Translacja nie jest jednak oczywista – pojęcia bywają określane jako tożsame, o podobnych kręgach znaczeniowych lub całkowicie rozbieżne, a w konsekwencji pojawia się pytanie o zasadność przekładu¹². Bliskoznaczne pojęcia w następujący sposób rozróżnia Jagodziński: „*koinonia* oznacza uczestnictwo w pewnej rzeczywistości powszechnej, *communicatio* oznacza dynamizm daru, rzeczywistość zaś powstającą w wyniku jego udzielenia oznacza *communio*. Zaraz za tym sytuuje się „wspólnota” – *communitas*¹³. Bardzo ogólnie rzecz ujmując, *koinonia* wyraża pewną ideę uczestnictwa, udziału, partycypacji, wzajemnej więzi, oddania¹⁴. Balthasar natomiast zauważa, że pojęcie *communio* oznacza wspólnotę nie tylko w sensie bycia grupy osób w jednym miejscu i czasie, ale także w znaczeniu bycia dyspozycyjnym dla innych, wspólnego obdarowywania, wspólnego działania¹⁵. Dla jasności wyводу w niniejszym artykule dominującym pojęciem będzie *communio*, a gdzie będzie to zasadne, uznana zostanie bliskoznaczność pojęć *communio* i *koinonia*.

Communio w teologii ma biblijno-patrystyczne korzenie. W Starym Testamencie – w hebrajskim odpowiedniku – *haburāh* oznacza towarzystwo, braterstwo w sensie wspólnoty paschalnej¹⁶, ma zatem źródło w konkretnym wydarzeniu

¹² Por. A. Malina, „*Koinonia*” w *Starym i Nowym Testamencie*, w: Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2010–2013 „W komunii z Bogiem. Kościół domem i szkołą komunii”*, Poznań 2010, s. 167; R. Skrzypczak, *Kościół jako misterium, communio i missio. Przejrzysta wizja eklezjologii katolickiej 40 lat po soborowej konstytucji Lumen gentium*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XVII (2004), s. 167–184.

¹³ M. Jagodziński, „*Communio*” dzięki komunikacji. *Teologiczny wymiar teorii komunikatywnego działania w eklezjologii Medarda Kehla SJ*, Radom 2002, s. 6–7.

¹⁴ Por. A. Malina, „*Koinonia*” w *Starym i Nowym Testamencie...*, s. 167; J. Kudasiewicz, „*Koinonia*” w *Nowym Testamencie*, w: *Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele*, red. A. Czaja, M. Marczewski, Lublin 2004, s. 55–77; B. Biela, *Koinonia*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2002, s. 302.

¹⁵ Por. H.U. von Balthasar, *Communio – założenia programowe*, „*Communio* 1 (1981), 1–2, s. 12.

¹⁶ Znane są też pokrewne określenia, wyrażające jednoczenie, spajanie, stowarzyszenie, towarzysza czy współnika. Por. J. Kudasiewicz, „*Koinonia*” w *Nowym Testamencie...*, s. 55–56; A. Malina, „*Koinonia*” w *Starym i Nowym Testamencie...*, s. 169.

zbawczym¹⁷. W Nowym – odnosi się do „doświadczenia relacji międzyosobowej, która angażuje całą egzystencję w więź z innymi, w dzielenie się z nimi i wspólną własność”¹⁸, a całościowo przyjmuje cztery znaczenia: wspólnoty, jedności, solidarności z kimś lub czymś; wzajemnej więzi, oddania względem czegoś; a przenośnie – składki w Jerozolimie jako znaku jedności i miłości braterskiej oraz współdziałania i uczestnictwa w kimś lub czymś¹⁹. Ogólnie rzecz biorąc, żydzi nie używali tego terminu jako abstrakcyjnego – preferowali kategorię „przymierza”.

W okresie patrystycznym łacińskie *communio* oznacza rzeczywistość Kościoła jako „wspólnoty z Bogiem i ludźmi odnawianej przez stałą relację wzajemności, uczestniczenia w słowie i sakramentach, współdzielania i współdobdrowywania w wymiarze duchowym i materialnym”²⁰. Kolejne wieki przynoszą pogłębiającą się marginalizację pojęcia.

Zmiana nastąpiła wraz z wydarzeniem *Vaticanum II*. Sobór, choć nie wskazuje bezpośrednio na to słowo – w jego dokumentach na pierwszy plan wysuwa się raczej określenie „Lud Boży” – często mówi o jedności i wspólnotcie. I tak już w pierwszym punkcie Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* Kościół jawi się jako narzędzie i droga do pełnej jedności w Chrystusie²¹, w czwartym – zostaje określony jako „lud zjednoczony jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego”²², a kolejne punkty analizują ową jedność w rozmaitych kontekstach. Ostatecznie, według *Lumen gentium*:

[...] niepojęte Misterium Kościoła urzeczywistnia się jako braterska wspólnota Ludu Bożego, wokół Chrystusa reprezentowanego przez kolegium biskupów z papieżem na czele, ilekroć wszyscy wierni zobowiązani do podjęcia zbawczej misji Chrystusa w świecie realizują powszechne powołanie do świętości i pobudzani przykładem życia Chrystusa i darem rad ewangelicznych wytrwale pielgrzymują ku chwale niebieskiej w postawie Maryi pełnej zawierzenia²³.

¹⁷ Co istotne, Stary Testament nigdy nie mówi o wspólnotcie Boga z ludem. Wprost przeciwnie: Bóg jest święty, transcendentny, zdecydowanie oddzielony od ludu i separujący się od grzechu instytucji Go reprezentujących. Izraelita jest sługą, dzieckiem, ale nie towarzyszem. W opozycji do pogańskich uczt z bogami lud wybrany ucztuje „w obliczu Boga”. Por. A. Malina, „Koinonia” w *Starym i Nowym Testamencie...*, s. 171.

¹⁸ A. Malina, „Koinonia” w *Starym i Nowym Testamencie...*, s. 186.

¹⁹ Por. J. Kudasiewicz, „Koinonia” w *Nowym Testamencie...*, s. 66.

²⁰ M. Jagodziński, *Komunijna wizja Kościoła według Medarda Kehla SJ*, Kraków 2009, s. 7.

²¹ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002, pkt 1.

²² Tamże, pkt 4.

²³ A. Czaja, *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka*, t. II, Warszawa 2006, s. 338–339.

Podobnie w innych dokumentach pojęcia jedności i wspólnoty pojawiają się wielokrotnie, szczególnie w konstytucjach *Sacrosanctum concilium*²⁴ i *Gaudium et spes*²⁵, dekretach o ekumenizmie²⁶ i o apostołstwie świeckich²⁷.

Popularność eklezjologii komunii, uznającej *communio* za klucz interpretacyjny soborowej eklezjologii, rozpoczyna się w latach siedemdziesiątych. Andrzej Czaja mówi tutaj o wnikliwej analizie *communio* w latach siedemdziesiątych, dokonanej przede wszystkim przez trzech autorów: Oskara Saiera, Hansa Rossiego i Franciszka Blachnickiego²⁸. Lata osiemdziesiąte przynoszą wzrost zainteresowania tematyką, co widoczne jest u wielu autorów, na gruncie polskim m.in. u Remigiusza Sobańskiego (prawo kanoniczne²⁹), Franciszka Blachnickiego (teologia pastoralna³⁰ i liturgika) czy Marka Jagodzińskiego (korzystającego z dorobku socjologii³¹).

Wyrażone wprost stwierdzenie „Eklezjologia «komunii» (*communio*) jest ideą centralną i podstawową w dokumentach Soboru”³² pojawiło się oficjalnie w *Relatio finalis* Nadzwyczajnego Synodu Biskupów z 1985 roku. Dokument wskazuje też, że u podstaw *communio* „chodzi o zjednoczenie z Bogiem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym. To zjednoczenie dokonuje się w Słowie Bożym i sakramentach”³³. *Relatio finalis* porusza także problem relacji jedności i różnorodności w Kościele, stwierdzając, że to właśnie eklezjologia komunii jest podstawą ładu i właściwego stosunku między nimi³⁴.

²⁴ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, w: tenże, *Konstytucje, dekry, deklaracje...*

²⁵ Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: tenże, *Konstytucje, dekry, deklaracje...*

²⁶ Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”*, w: tenże, *Konstytucje, dekry, deklaracje...*

²⁷ Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*, w: tenże, *Konstytucje, dekry, deklaracje...*

²⁸ A. Czaja, *Communio w eklezjologii Soboru Watykańskiego II i w posoborowych dokumentach*, w: *Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele...*, s. 110. Warto zauważyć, że ks. Franciszek Blachnicki już w 1971 r. stwierdził, iż „Model Kościoła-Komunii to zasadniczy temat Soboru”. Por. F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2: *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971, s. 161.

²⁹ Wskazują na to tytuły rozdziałów jednej z jego książek: „*Koinonia*” – wyraz świadomości społecznej chrześcijan czy „*Communio*” jako założenie kanonistyki. Por. R. Sobański, *Kościół – prawo – zbawienie*, Katowice 1980.

³⁰ Zob. M. Marczewski, *Kościół jest sakramentem wspólnoty*, w: *Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele...*

³¹ Jego inspiracją była przede wszystkim teoria komunikatywnego działania Habermasa. Zob. M. Jagodziński, „*Communio*” dzięki komunikacji...

³² *Kościół kierowany przez Słowo Boże sprawuje tajemnice Chrystusa dla zbawienia świata: Nadzwyczajny Synod Biskupów 1985 (Relatio finalis)*, Wrocław 1986, s. 23.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 24.

Punkt szczytowy eklezjologia *communio* osiąga we wspomnianym już liście *Communiois notio*. Kongregacja Nauki Wiary rozszerza i pogłębia w nim wiele wątków zapoczątkowanych na soborze i rozwiniętych na synodzie biskupów, w szczególności misterium komunii Kościoła, relację między Kościołem powszechnym a Kościołami partykularnymi, komunię eucharystyczną, zagadnienie episkopatu i kwestie ekumeniczne. Kolejne lata przynoszą liczne, choć jeszcze niewyczerpujące, badania na temat *communio*³⁵.

Sobór Watykański II na nowo wprowadza eklezjologię w kontekst trynitarny, podkreślając trynitarnie źródła Kościoła, szczególnie Kościoła rozumianego jako *communio*³⁶. Jak zauważa F. Blachnicki, *communio* ma charakter jednocześnie trynitarny i personalny³⁷. Wzorem, źródłem i zasadą jedności Kościoła jest tajemnica Trójcy Świętej, ich relacja miłości i jedność mimo braku tożsamości osób. Kościół jest wezwany w swoich członkach z jednej strony do relacji z Bogiem przez Chrystusa w Duchu Świętym (wymiar wertykalny *communio*), z drugiej – do budowania relacji międzyludzkich opartych na trynitarnym modelu (wymiar horyzontalny), z tym, że pierwsza relacja warunkuje zaistnienie drugiej.

Komunia jest jednocześnie darem, bo to Bóg wychodzi z inicjatywą relacji do człowieka. On, ofiarowując siebie, przychodzi jako Dar, moc Ducha Świętego, której przyjęcie można nazwać Kościołem. Jak pisze Jagodziński, Duch Święty jest *Communio* w Bogu jako „intertrynitarny, odwieczny i pośredniczący

³⁵ Są to m.in. badania w kwestii odniesienia *communio* do wspólnoty lokalnej, budowania struktur komunijnych, teologii kapłaństwa czy pneumatologii. Zob. np. J. Królikowski, *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 33–49; tenże, *Przeżywanie tajemnicy Kościoła we wspólnocie lokalnej*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 50–60; T. Wielebski, *Diecezjalne i parafialne struktury komunijne w Polsce*, „Teologia Praktyczna” 13 (2012), s. 53–69; K. Kowalik, *W komunii z Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Trynitarna odnowa teologii kapłaństwa*; J. Ratzinger, *Duch Święty jako „communio”*. *Relacje między pneumatologią i duchowością według Augustyna*, w: tenże, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków 2005; A. Czaja, *Integralna i pneumatologicznie zorientowana eklezjologia communio Waltera Kaspera*, w: *Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele...*, s. 235–253.

³⁶ Głębsze zrozumienie *communio* domaga się przyjrzenia zmianom w postrzeganiu jedności Trójjednego Boga i dostrzeżenie zależności między *communio* a Trójcą postrzeganą w kontekście relacyjnym, jednak rozważania te przekraczają ramy niniejszego artykułu.

³⁷ Por. F. Blachnicki, *Istotne cechy ruchu eklezjalnego*, w: *Charyzmat Światło-Życie. Teksty podstawowe*, Lublin 1996; M. Jagodziński, „*Communio*” *dzięki komunikacji...*; K. Porosło, *Teologia „communio” według kard. Josepha Ratzingera (Benedykta XVI) i pytanie o urzędy/postęgi w polskim duszpasterstwie parafialnym*, „Roczniki Teologiczne” LXII (2015), 8, s. 131–143; A. Czaja, *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka...*

«medium», «przestrzeń» wzajemnej miłości Ojca i Syna»³⁸. To właśnie „jedność Ducha zestrają wszystkie różnice”³⁹ i jest w istocie zasadą jedności Kościoła⁴⁰, a także jego trwania⁴¹.

Początkiem i zarazem najpełniejszą realizacją bosko-ludzkiej *communio* jest osoba Jezusa Chrystusa, w której spotyka się prawdziwe bóstwo i prawdziwe człowieczeństwo. Jagodziński zauważa:

Spotkanie z Chrystusem powoduje powstanie wspólnoty z Nim i z Ojcem w Duchu Świętym, która z kolei łączy ludzi między sobą i prowadzi ku doskonałej radości równoznacznej z Duchem Świętym. *Communio* posiada więc charakter teologiczny, chryzologiczny, historiozbowczy i eklezjologiczny⁴².

Istotne jest także dostrzeżenie, że *communio* realizuje się również w trzech zasadniczych strukturach Kościoła: charyzmatycznej, hierarchicznej i uniwersalno-lokalnej. Eklezjologia ta, zdaniem Andrzeja Czaj,

[...] pokazuje, jak kształtuje się jedność w wielości i różnorodności wiernych (*communio fidelium*) oraz jedność w wielości i różnorodności Kościołów lokalnych (*communio Ecclesiarum*), skupiona wokół Chrystusa reprezentowanego w mocy Ducha przez wspólnotę pasterzy na czele z biskupem Rzymu (*communio hierarchica*)⁴³.

Współcześnie pojęcie *communio* ma całą bogatą paletę znaczeń: od wspólnoty z Bogiem i w Bogu, przez wspólnotę Kościoła, episkopatu po znaczenia sakramentalne, udziały w dobrach duchowych czy wspólnotę małżeńsko-rodzinną⁴⁴. Owe znaczenia próbował uporządkować Stanisław Celestyn Napiórkowski,

³⁸ M. Jagodziński, *Komunijna wizja Kościoła...*, s. 15, zob. także J. Ratzinger, *Duch Święty jako „communio”*. *Relacje między pneumatologią i duchowością według Augustyna*, w: tenże, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków 2005.

³⁹ Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Kraków 2013, pkt 230.

⁴⁰ Por. Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”*, pkt 2.

⁴¹ To właśnie Duch Święty Kościół urzeczywistnia, buduje, obdarza swoimi darami, rozszerza i prowadzi ku ostatecznemu spotkaniu z Chrystusem. Por. A. Czaja, *Communio w eklezjologii Soboru Watykańskiego II i w posoborowych dokumentach...*, s. 112.

⁴² M. Jagodziński, *Trynitarne podstawy Kościoła jako komunii*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 42 (2004) 1, s. 54.

⁴³ A. Czaja, *Traktat o Kościele...*, s. 408.

⁴⁴ M. Jagodziński, *Eklezjalne kształty komunii*, Radom 2012.

proponując podział na poziomy komunii⁴⁵. Wymienia on następujące: poziom Kościoła uniwersalnego i Kościołów lokalnych, poziom Piotrowo-episkopalny, poziom wspólnot parafialnych i diecezji, poziom ekumenizm i poziom Kościół – świat. Dwa pierwsze, jako bezpośrednio odnoszące się do tematu artykułu, zostaną przybliżone w jego następnej części.

„COMMUNIO” W KONTEKŚCIE RELACJI MIĘDZY KOŚCIOŁEM Powszechnym A KOŚCIOŁAMI LOKALNYMI

Aby połączyć powyższe zagadnienia jako fundament dla *communio* Kościoła powszechnego i Kościołów lokalnych, zasadne wydaje się rozpatrzenie kilku kwestii: wiary i chrztu, specyfiki Kościoła lokalnego, roli biskupa oraz liturgii, w szczególności sposób eucharystycznej. Ostatecznie wiernych w Kościele łączy przecież więzy „wyznania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego oraz wspólnoty (*communio*)”⁴⁶.

Co istotne, wydaje się, że wszystkie wymienione elementy nie są luźnym konglomeratem, lecz aspektami jednej rzeczywistości i praktycznie nie sposób rozpatrywać ich w oderwaniu od siebie (trudno przykładowo mówić o wierze i chrzcie bez Kościoła, o Kościele bez biskupa i o biskupie bez Eucharystii). Wydzielenie ich zatem jest jedynie sposobem prezentacji tematu, a nie pokazania wielu argumentów za adekwatnością pojęcia *communio* dla wyrażenia istoty relacji Kościół powszechny – Kościoły lokalne. Wszystkie elementy się tu przenikają, łącząc jedność i różnorodność. Jedność odnosi się do jedyności Boga, jedyności pośrednictwa Chrystusa, jednego Ducha, wiary, chrztu i Eucharystii, choć wyrażać się może na wiele różnorodnych sposobów. Andrzej Czaja pisze w tym kontekście o dwóch wymiarach: boskim – uniwersalnym i wspólnotowym – oraz ludzkim – partykularnym i zróżnicowanym⁴⁷.

Teologię Kościoła lokalnego przypomniał i rozwinął Sobór Watykański II, w sposób szczególny w trzecim rozdziale Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. Fragment punktu 26 tego dokumentu brzmi:

Kościół Chrystusowy jest prawdziwie obecny we wszystkich prawowitych miejscowych zrzeczeniach wiernych, które trwając przy swoich pasterzach same również nazy-

⁴⁵ Por. S.C. Napiórkowski, *Poziomy wspólnoty eklezjologii „communio” w dokumentach Magisterium Kościoła*, „Zeszyty Historyczno-Teologiczne” 12 (2006).

⁴⁶ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, pkt 14.

⁴⁷ A. Czaja, *Eklezjologia jedności – perspektywa rzymskokatolicka*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej” 57 (2010), 2, s. 6.

wane są Kościołami w Nowym Testamencie. Są one bowiem na swoim miejscu nowym Ludem powołanym przez Boga w Duchu Świętym i w pełni wielkiej (por. 1 Tes 1,5).

Konstytucja wskazuje też na Kościoły partykularne, trwające w jedności z Rzymem, lecz zachowujące własną tradycję. Wszystkie one, mimo różnic, stanowią razem jeden Kościół⁴⁸. Wzajemną relację Kościołów można przyrównać do ciała – choć posiadają swoją specyfikę, łączą się w jeden, sprawnie funkcjonujący organizm. Stąd przez analogię Kościół jako „Ciało Kościołów” można też nazwać „komunią Kościołów” (*communio Ecclesiarum*), czyli zjednoczonych ze sobą Kościołów partykularnych⁴⁹, gdzie „rodzi się żywa wymiana, krążenie darów i łask, której owocem jest wspólnota dóbr”⁵⁰.

Myślenie takie niesie ze sobą pewne ryzyko uznania Kościoła partykularnego za kompletny podmiot, a Kościoła powszechnego – za efekt wzajemnego uznania się Kościołów partykularnych⁵¹. *Communio notio* zauważa jednak, że jeżeli Kościoły stanowią Ciało, to domaga się ono istnienia Głowy – Kościoła rzymskokatolickiego. W podobny sposób episkopat jako Ciało (kolegium biskupów) domaga się istnienia głowy, czyli biskupa Rzymu, stanowiącego trwale i widzialne źródło oraz fundament jedności zarówno episkopatu, jak i całego Kościoła. Myśl tę uzupełniają głosy teologów. S.C. Napiórkowski słusznie stwierdza, że bez papieża nie sposób mówić o kolegium⁵², co prowadzi do konkluzji, że źródłem eklezjalnej komunii jest zatem także jedność episkopatu⁵³. Jak dodaje M. Jagodziński, jedność ta, oparta na mocy Ducha Świętego, jest uprzednia w stosunku do poszczególnych biskupów, samo bowiem kolegium nie jest prostą ich sumą⁵⁴. Władza kolegium to nie suma władzy biskupów, to rzeczywistość, w której biskupi jedynie uczestniczą, wyłącznie przez działanie na sposób kolegialny⁵⁵.

⁴⁸ Zagadnieniem pokrewnym jest tu kwestia stolic apostoelskich, a wśród nich kluczowej roli Rzymu jako miejsca męczeńskiej śmierci św. św. Piotra i Pawła. To Rzym staje się potem wyznacznikiem trwania urzędu i miejscem łączącym całe bogactwo Kościołów w jednym skarbcu Kościoła powszechnego, który dzięki temu wyraźniej może stawać się sakramentem jedności i prawdziwym kryterium autentycznej apostoelskiej tradycji. Por. J. Ratzinger, *Kościół. Wspólnota w drodze*, Kielce 2009, s. 61; Jan Paweł II, *List apostoelski „Novo millennio ineunte”*, Poznań 2001, pkt 12.

⁴⁹ Por. *Communio notio*, pkt 8.

⁵⁰ J. Krukowski, *Relacje między Kościołem powszechnym a Kościołami partykularnymi w nauczaniu i ustawodawstwie Jana Pawła II*, „Roczniki Nauk Prawnych” XVII (2007), 1, s. 113.

⁵¹ Por. tamże.

⁵² Por. S.C. Napiórkowski, *Poziomy wspólnoty eklezjologii „communio” w dokumentach Magisterium Kościoła...*, s. 124. *Sprawy te reguluje Kodeks prawa kanonicznego, zwł. w kanonach 333, 336 oraz 749.*

⁵³ Por. tamże, pkt 12.

⁵⁴ Por. M. Jagodziński, *Eklezjalne kształty komunii...*, s. 164.

⁵⁵ Por. Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostoelska o biskupie słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata „Pastores gregis”*, Kraków 2003, pkt 8.

URZĄD KOŚCIELNY W SŁUŻBIE „COMMUNIO”

Lumen gentium, używając słowa *communio*, często odnosi się do relacji z zakresu kapłaństwa hierarchicznego. Następca Piotra jest w komunii z biskupami, biskupi pozostają w komunii między sobą, biskup lokalny jest w komunii z całym swym prezbiterium, a sami kapłani tworzą własne wspólnoty. Wymienione grupy, reprezentujące szczeble hierarchii, realizujące się w konkretnych przestrzeniach, pokazują, że kapłaństwo hierarchiczne jest w jakiś sposób nośnikiem *communio* między Kościołem powszechnym i Kościołem lokalnym.

Jedność episkopatu trwa dzięki sukcesji apostoelskiej, sprawiającej jedność pierwotnego Kościoła z Kościołem każdego miejsca i czasu⁵⁶. W Kościele partykularnym to właśnie biskup jest źródłem i fundamentem jedności. Jego urząd, choć sprawowany w Kościele lokalnym, wychodzi z Kościoła powszechnego i do niego prowadzi. Biskup, choć działa na konkretnym terenie, jest odpowiedzialny za wprowadzanie wiernych w Kościół powszechny, za wzrost wspólnoty całego Kościoła, ponosi zatem współodpowiedzialność za jedność Ciała Chrystusa. Jak wyraża to Napiórkowski, „Kolegium biskupie, jako złożone z wielu jednostek, wyraża różnorodność i powszechność ludu Bożego. Biskupi, przestrzegając wierne prymatu i przodownictwa Głowy swojej, sprawują własną władzę dla dobra swoich wiernych, a także dla dobra całego Kościoła”⁵⁷. Można zatem powiedzieć, że Kościół lokalny buduje się o tyle, o ile pozostaje w łączności z Kościołem powszechnym, a Kościół powszechny wzrasta o tyle, o ile w lokalnych wspólnotach dba się o *communio* horyzontalne i wertykalne.

Jednocześnie dla urzeczywistnienia się Kościoła powszechnego w danym Kościele lokalnym konieczna jest obecność w nim najwyższego autorytetu Kościoła, czyli Kolegium Biskupiego razem z Jego Głową. Biskup w istocie nigdy nie działa sam⁵⁸, lecz zawsze w komunii z innymi – jak pisze prymas Glemp, „biskup może być biskupem Kościoła katolickiego tylko w jedności z innym biskupami i biskupem Rzymu, tworząc Kolegium Biskupów z Głową Kolegium”⁵⁹. Kolegialność odnosi się do działania całego kolegium wraz z jego Głową, dotyczącego spraw całego Kościoła, co stanowi podmiot najwyższej władzy w Kościele. Jej szczegól-

⁵⁶ Por. *Communio notio*, pkt 12.

⁵⁷ S.C. Napiórkowski, *Poziomy wspólnoty eklezjologii „communio” w dokumentach Magisterium Kościoła...*, s. 125.

⁵⁸ „Mówiąc zatem, że biskup nigdy nie jest sam, ponieważ jest zawsze w łączności z Ojcem poprzez Syna w Duchu Świętym, powinno się również dodać, że nie jest nigdy sam także dlatego, iż pozostaje zawsze ze swoimi braćmi w biskupstwie oraz z tym, którego Pan wybrał na Następę Piotra” (Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostoelska „Pastores gregis” o biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków 2003, pkt 8).

⁵⁹ J. Glemp, *Problem identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego...*, s. 23–39.

nym wyrazem jest sobór powszechny. Oprócz niego istnieją częściowe realizacje kolegialności: synody biskupów, konferencje episkopatu czy kuria rzymska.

Relacja biskupa Rzymu i kolegium biskupów jest jednocześnie zewnętrzną i wewnętrzną. Z jednej strony bowiem prymat Piotra jest bezpośrednią władzą, niewywodzącą się z Kościołów lokalnych, z drugiej – działa w każdym Kościele niejako od wewnątrz. Ta komunია swoje szczególne źródło zyskuje w Eucharystii, która jest jedna, tak jak jedna jest ofiara Chrystusa⁶⁰. Jak zarazem trafnie zauważa M. Jagodziński, papież nie jest twórcą kościelnej jedności, lecz stróżem różnorodności tradycji Kościołów lokalnych⁶¹.

Elementem łączącym Kościół powszechny i lokalny jest także prezbiterat. Życie kapłana jest życiem głęboko kościelnym. Specyficzna więź prezbitera z Kościołem wynika z upodabniania do Chrystusa głowy i pasterza. Biskup pozostaje w opartej na sakramencie święceń relacji ze swoim prezbiterium, dzięki czemu „prezbiterzy w poszczególnych lokalnych zgromadzeniach wiernych czynią w pewnym sensie obecnym samego biskupa”⁶². Przynależność kapłana do Kościoła lokalnego to zatem także – obok prawnego i organizacyjnego wymiaru – udział w trosce biskupa o sprawy Kościoła konkretnego miejsca i czasu. Jedność *presbyterium* to tworzenie jedności przez współpracę z tym, który służąc Kościołowi lokalnemu, służy jednocześnie Kościołowi powszechnemu⁶³.

Communio jest także widoczne w kwestii powołań kapłańskich, które są i powinny być troską całej wspólnoty Kościoła. Kapłan, działający dla Kościoła lokalnego, jest też służą Kościoła powszechnego. Wyrasta on z konkretnej wspólnoty, która o powołania się modli, jednocząc się z Kościołem powszechnym, który trwa w nieustannej prośbie o posłanie przez Pana robotników na swoje żniwo. Kapłaństwo rodzi się zatem w Kościele, by być służbą dla Kościoła. Wyczerpująco rozwija te kwestie Jan Paweł II w *Pastores dabo vobis*⁶⁴. Tutaj warto jedynie zaznaczyć, że kapłaństwo jest warunkiem *sine qua non* wspólnoty Kościoła⁶⁵.

⁶⁰ *Communio notio*, pkt 13–14.

⁶¹ Por. M. Jagodziński, *Eklezjalne kształty komunii...*, s. 165–166.

⁶² *Relatio finalis*, s. 28.

⁶³ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja „Pastores dabo vobis”*, pkt 17.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ „Kościół może się urzeczywistniać i jako powszechne zgromadzenie wiernych, i jako lokalna wspólnota, wyłącznie wokół Chrystusa, w żywej łączności z Chrystusem. Oznacza to bezwzględną konieczność tych, którzy Chrystusa uobecniają” (A. Czaja, *Kościół jako komunია*. *Podstawowe elementy eklezjologii communio*, w: Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *W komunii z Bogiem. Kościół domem i szkołą komunii. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2010–2013*, Poznań 2010, s. 161). „Kapłaństwo sakramentalne jest zatem niezbędnym warunkiem samego istnienia wspólnoty jako Kościoła” (Międzydykasterialna instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej postudze kapłanów *Ecclesiae de mysterio* I, 3).

Lumen gentium stwierdza, że Kościoły lokalne kształtowane są „na wzór Kościoła powszechnego, w którym istnieje i z których się składa jeden i jedyny Kościół katolicki”⁶⁶. Na poziomie strukturalnym można się tu odwołać do pojęcia diecezji, którą *Kodeks prawa kanonicznego* definiuje następująco

[...] część Ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa z współpracującym z nim prezbiterium, tak by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa⁶⁷.

Komentując ten fragment, Tomasz Wielebski pisze o diecezji jako najbardziej intensywnej obecności i najwyższym urzeczywistnieniu Kościoła partykularnego, a zarazem pełni wspólnoty Kościoła⁶⁸. Diecezja jest zatem tym miejscem, w którym realizuje się *communio* Kościoła powszechnego i lokalnego. I znów dzieje się to dzięki koncentracji wokół biskupa, szczególnie w momencie sprawowania przez niego Eucharystii.

We wszystkich zaprezentowanych dotąd płaszczyznach współistnienia Kościoła lokalnego i powszechnego można dostrzec ich żywą, istotną i stałą więź, mającą źródło w tym, że „Kościół powszechny żyje i ukazuje się w Kościołach partykularnych”⁶⁹. Kościół to jednocześnie jedność – jest jeden jako Lud Boży – i wielość – różnych Kościołów i wspólnot, a obie te właściwości – nieredukowalne do siebie – pozostają w stałym wzajemnym odniesieniu tak, że – jak ujmuje to Jagodziński –

[...] z jednej strony Kościół powszechny istnieje w Kościołach lokalnych i składa się z Kościołów lokalnych (jako poszczególny i w całości), a z drugiej strony Kościoły partykularne urzeczywistniają się jako będące Kościołem tylko w komunikującej się (tzn. trwającej we wspólnocie wiary i Eucharystii) jedności wszystkich Kościołów⁷⁰.

Jest to jedność na tyle nierozzerwalna, że Kościół lokalny przestaje być w istocie Kościołem, o ile nie trwa w *communio Ecclesiarum*⁷¹; nie ma zatem mowy

⁶⁶ *Lumen gentium*, pkt 23.

⁶⁷ *Kodeks prawa kanonicznego* 1983, kan. 369.

⁶⁸ T. Wielebski, *Diecezjalne i parafialne struktury komunijne w Polsce*, „Teologia Praktyczna” 13 (2012), s. 55–56.

⁶⁹ A zatem „Kościół partykularny nie jest po prostu częścią powstałą w wyniku jakiegoś rozdrobnienia Kościoła powszechnego ani Kościół powszechny nie jest po prostu zbiorem Kościołów partykularnych” (Jan Paweł II, *Christifideles laici*, pkt 25).

⁷⁰ M. Jagodziński, „*Communio*” *dzięki komunikacji...*, s. 203.

⁷¹ Por. M. Jagodziński, *Komunijna wizja Kościoła...*, s. 134.

o żadnej egzystencji w izolacji⁷². Soborowa teologia Kościoła lokalnego nie niszczy jednocześnie wagi Kościoła powszechnego, bo dzięki temu „jeszcze lepiej ukazuje się, że Kościół jest w swojej najgłębszej istocie wspólnotą (*koinonia, communio*) w podwójnym swoim wymiarze: *cum Christo et inter nos* w jednym Duchu”⁷³.

Jedność ta obejmuje nie tylko przestrzeń – odnosząc się do *communio* Kościołów lokalnych między sobą oraz z Kościołem powszechnym. Dotyczy ona także czasu – a zatem jest komunią wszystkich Kościołów lokalnych, zarówno aktualnie istniejących, jak i Kościołów przeszłości i przyszłości⁷⁴.

WYMIAR KOMUNIJNY SAKRAMENTÓW

Kościół lokalny jest miejscem, w którym ma początek droga każdego chrześcijanina. Człowiek, wyznając wiarę w konkretnym miejscu ziemskiego globu, w małej przestrzeni parafialnego kościoła, wyznaje jednocześnie wiarę Kościoła powszechnego. W Kościele partykularnym realizuje się działalność całego Kościoła: głoszenie Słowa, sprawowanie sakramentów i pełnienie uczynków miłości; nowi członkowie włączani są do Kościoła powszechnego poprzez wszczęcie w konkretny Kościół partykularny, a poprzez misje Kościół przywołuje ludzi do wspólnoty, która – jak zauważa M. Żurowski – ostatecznie składa się na powstające nowe Kościoły partykularne⁷⁵. Z drugiej strony, ci sami członkowie, troszcząc się o Kościół lokalny, troszczą się zarazem o Kościół powszechny, gdyż „wszystkie doświadczenia przeżywane lokalnie muszą służyć Kościołowi powszechnemu”⁷⁶ – dostrzega J. Królikowski. Co bowiem istotne, „kto należy do Kościoła partykularnego, należy do wszystkich Kościołów, ponieważ przynależność do komunii, podobnie jak przynależność do Kościoła, nigdy nie jest lokalna,

⁷² Por. J. Królikowski, *Wierzę w Kościół święty*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 129.

⁷³ F. Blachnicki, *Istotne cechy ruchu eklezjalnego*, w: *Charyzmat Światło-Życie. Teksty podstawowe...*, s. 16.

⁷⁴ Por. Międzynarodowa Komisja Mieszana do Dialogu Teologicznego między Kościołem rzymskokatolickim a Kościołem prawosławnym, *Eklezjologiczne i kanoniczne konsekwencje sakramentalnej natury Kościoła. „Communio”, soborowość i autorytet*, „Symposium” 22 (2012), 1, s. 117–132.

⁷⁵ Por. M. Żurowski, *Kościół partykularny jednostką podstawowo-twórczą we wspólnocie wspólnot*, „Prawo Kanoniczne” 22 (1979), 1–2, s. 28.

⁷⁶ J. Królikowski, *Przeżywanie tajemnicy Kościoła we wspólnocie lokalnej*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa...*, s. 57.

ale z samej swojej natury jest zawsze powszechna⁷⁷. A zatem Kościół partykularny pozostaje w komunii z Kościołem powszechnym i jest zarazem częścią powszechnej wspólnoty Kościoła przez wspólnotę głoszonej i przyjętej Ewangelii, poprzez działanie Ducha Świętego, przez sprawowanie Eucharystii, przez charyzmat i zarazem sakrament kapłaństwa. Fundamentem i źródłem owego przenikania Kościołów jest to, że w każdym Kościele partykularnym „jest prawdziwie obecny i działa Jeden, Święty, Katolicki i Apostolski Kościół Chrystusowy”⁷⁸. Kościół partykularny, jako konkretna rzeczywistość, nadaje tajemnicy jedności Ludu Bożego szczególny kształt, zespalający go z określonym kontekstem i kulturą⁷⁹. Zarazem – choć poszczególne celebracje czy tradycje mogą się od siebie różnić – są one zawsze wyrazem jednej tajemnicy Kościoła.

Znaczącym przykładem jest tutaj chrzest. Włącza on w Kościół powszechny, a nie tylko w lokalną wspólnotę, w której ów sakrament ma miejsce. Jak pisze J. Ratzinger:

Kościół powszechny zawsze wyprzedza Kościół lokalny i tworzy go. Dlatego [...] w Kościele nie ma obcych. Nikt nie jest gościem, każdy jest wszędzie u siebie. Jest to zawsze jeden Kościół – jeden i ten sam. Kto został ochrzczony w Berlinie, ten w Kościele Rzymu, Nowego Jorku, czy Kinszaszy lub Bangalore, czy gdziekolwiek indziej, jest tak samo u siebie w domu, jak w Kościele swego chrztu. Nie potrzebuje się przemeldowywać, istnieje tylko jeden Kościół. Chrzest pochodzi od tego Kościoła i dla niego rodzi nowych członków⁸⁰.

Chrzest nie jest tworem jakiegokolwiek lokalnej społeczności, lecz bramą do wspólnoty Kościoła – Kościoła powszechnego. Kościół lokalny pozostaje tu w jednoczesnej obecności Kościoła powszechnego, a zatem w komunii z nim.

Podobnie inne sakramenty mają wymiar typowo komunijny – do tego stopnia, że M. Jagodziński dzieli je na sakramenty „wtajemniczenia w komunie”, „uzdrowienia komunii” i „służby komunii”⁸¹. Sakramenty stają się tutaj także sposobem komunikacji z Bogiem i ludźmi, aktualizacją i konkretyzacją pośrednictwa miłości Chrystusa. To działanie, dokonujące się w określonej przestrzeni i czasie, w swej lokalności jest jednocześnie działaniem Kościoła powszechnego.

⁷⁷ *Communio notio*, pkt 10.

⁷⁸ Sobór Watykański II, *Dekret „Christus Dominus”*, pkt 11.

⁷⁹ Por. Jan Paweł II, *List apostolski „Novo millennio ineunte”*, pkt 3.

⁸⁰ J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary...*, s. 127.

⁸¹ Zob. M. Jagodziński, *Eklezjalne kształty komunii...*, s. 106, por. także, *Relatio finalis*, pkt 23.

WYJĄTKOWA ROLA EUCHARYSTII

Kwintesencja prawdy chrześcijańskiej ujawnia się w Eucharystii, nazwanej przez sobór „źródłem i szczytem chrześcijańskiego życia”⁸². Stąd to ona jest prawdziwie ośrodkiem i podstawą komunii eklezjalnej, jej źródłem i szczytem, jako autentycznie tworząca jedność między ludźmi i koncentrująca wokół siebie i w sobie życie Kościoła. To właśnie w niej najpełniej ujawnia się *communio* Kościoła powszechnego i lokalnego. Jak trafnie podsumowuje K. Porosło, „teologia Kościoła jako *communio* zawsze i bezpośrednio wiąże się z teologią eucharystyczną”⁸³. Było to już widoczne w czasach ojców Kościoła, kiedy „Chleb eucharystyczny był też znakiem jedności Kościoła powszechnego. Gdy biskupi odwiedzali inne Kościoły, zabierali ze sobą Chleb konsekrowany podczas Eucharystii w ich lokalnym Kościele”⁸⁴ – jak opisuje J. Słomka. To tutaj następuje wyjątkowe przenikanie obu kościelnych rzeczywistości:

Każda Eucharystia jest bowiem sprawowana w komunii z własnym biskupem, z Biskupem Rzymu i z Kolegium biskupów, a poprzez nich z wiernymi Kościoła partykularnego i całego Kościoła, tak że Kościół powszechny jest obecny w partykularnym, a tenże wraz z innymi Kościołami partykularnymi włączony jest w komunię Kościoła powszechnego⁸⁵.

Eucharystia sama w sobie jest największym wydarzeniem ludu chrześcijańskiego jako jednocząca wokół ofiary Chrystusa, jako dająca uczestnictwo w Jego Ciele i Krwi, a przez to ofiarująca włączenie w Jego Ciało, w wyjątkową relację z Nim samym i z wszystkimi tymi, którzy w owej Eucharystii uczestniczą, tak w niebie, jak i na ziemi. Ratzinger pisze:

Kościół to komunია, komunია z całym Ciałem Chrystusa. Innymi słowy: w Eucharystii nie mogę w żaden sposób chcieć łączyć się tylko z Jezusem. On dał siebie w Ciele, złożonym z wielu członków. Kto łączy się z Nim, ten w sposób nieuchronny łączy się ze wszystkimi swoimi braćmi i siostrami, którzy stali się członkami jednego Ciała⁸⁶.

⁸² Por. *Sacrosanctum concilium*, pkt 10.

⁸³ K. Porosło, *Teologia „communio” według kard. Josepha Ratzingera (Benedykta XVI) i pytanie o urzędy/posługi w polskim duszpasterstwie parafialnym...*, s. 135.

⁸⁴ J. Słomka, *Historia duchowości. Czas ojców Kościoła*, Katowice 2017, s. 44.

⁸⁵ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis”*, pkt 57.

⁸⁶ J. Ratzinger, *Kościół wspólnota w drodze...*, s. 74.

Eucharystia zatem właśnie przez to, że jednoczy wszystkich i każdego z osobna z Chrystusem, „jest źródłem i siłą tworzącą *komunię* między członkami Kościoła”⁸⁷. Choć dokonuje się w jakimś ściśle określonym, szczególnym miejscu, nosi w sobie powszechność osadzoną w jedyności Chrystusa i Jego Jednym Ciele⁸⁸. Nie ma tu zatem mowy o żadnej ekskluzywnej komunikacji z Chrystusem⁸⁹. Dodatkowo, jak pisze S.C. Napiórkowski, jeżeli w każdym z lokalnych Kościołów dochodzi do spotkania ze Zmartwychwstałym Panem, nie może być mowy o izolacji żadnego z nich czy oderwaniu któregośkolwiek od Kościoła powszechnego⁹⁰. Stąd „nie zbuduje się żadnej wspólnoty chrześcijańskiej, jeżeli nie będzie ona zakorzeniona w celebracji najświętszej Eucharystii; od niej więc trzeba rozpoczynać wszelkie wychowanie do ducha wspólnoty”⁹¹.

Fizyczność miejsca ustępuje zatem znaczenia jedności Ciała Chrystusa. Centrum i gwarantem jedności nie jest już – jak u Izraelitów – budynek świątyni, w którym ma miejsce wspólnotowa celebracja Paschy – lecz łącząca wiernych o wiele ściślej nowa świątynia: Ciało Chrystusa⁹². Patrząc nieco szerzej, J. Szymik pisze:

Communio Kościoła uczy poszczególnych ludzi i całe narody przekraczania własnych ograniczeń przy zachowaniu i rozwoju własnej oryginalności: różnorodność jest tu jednością, jedność pozostaje różnorodnością⁹³.

Termin *communio* łączy w sobie dwa znaczenia: Kościół i Eucharystia. Komuniam eucharystyczna i komuniam Kościoła są ze sobą nierozzerwalnie powiązane⁹⁴. „Dzięki tej semantycznej syntezie wskazuje on na centrum każdej właściwie rozumianej eklezjologii, a jednocześnie unaocznia nieodzowną syntezę Kościoła

⁸⁷ *Communio notio*, pkt 5.

⁸⁸ Por. K. McDonell, *The Ratzinger/Kasper Debate: The Universal Church And Local Churches*, „Theological Studies” 63 (2002), s. 227–250; A. Proniewski, *Józefa Ratzingera recepcja Soboru Watykańskiego II*, „Rocznik Teologii Katolickiej” XII (2013), 1, s. 56.

⁸⁹ Por. A. Czaja, *Benedykta XVI wizja Kościoła jako komunii*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 13 (2008), s. 51; zob. także B. Biela, *Struktura eklezjalnej wspólnoty we współczesnym nauczaniu Kościoła*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44 (2011), 2, s. 529–546.

⁹⁰ Por. S.C. Napiórkowski, *Poziomy wspólnoty eklezjologii „communio” w dokumentach Magisterium Kościoła...*, s. 123–124.

⁹¹ Paweł VI, *Dekret o posłudze i życiu prezbiterów „Presbyterorum ordinis”*, pkt 6.

⁹² Por. J. Ratzinger, *Kościół. Wspólnota w drodze...*, s. 21.

⁹³ J. Szymik, *Kościół w sercu Boga. Wybrane wątki J. Ratzingera/Benedykta XVI eklezjologii „communio”*, „Studia Gnesnensia” XXVII (2013), s. 70.

⁹⁴ Por. Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostołska „Sacramentum caritatis”*, pkt 56.

partykularnego i powszechnego”⁹⁵. Eucharystia nie tylko buduje Kościół, lecz Kościół jest także niejako Eucharystią. Jak pisze Ratzinger, „przyjmowanie Komunii to stawanie się Kościołem, bo przecież: stajemy się z Nim jednym Ciałem”⁹⁶.

Właśnie moment przyjęcia Komunii jest także szczególnym wyrazem *communio* Kościoła powszechnego i Kościoła lokalnego. Jako udział w życiu Boga⁹⁷ jest *communio* z Tym, który jest jeden i ten sam w każdym Kościele lokalnym, jak i *communio* z tymi, którzy – choć rozsiani po całym świecie – tworzą jeden Lud Boży. „Przez łamanie chleba i Komunię świętą wierni, choć liczni, z jednego chleba przyjmują Ciało Pańskie i z jednego kielicha piją Krew Pańską, podobnie jak Apostołowie przyjęli je z rąk samego Chrystusa”⁹⁸. Niezwykle ciekawa jest w tym kontekście praktyka starożytna:

Łamanie chleba lub inaczej mówiąc *fractio panis*, stanowi symbol naszego współudziału w tym jednym chlebie z nieba, który mamy przyjąć. W czasie łamania Hostii jej odrobina (*fermentum*) zostaje dodana do kielicha. Jest to nawiązanie do starożytnej praktyki symbolizującej jedność każdej lokalnej Mszy świętej z Mszą celebrowaną przez Biskupa Rzymu. Przez kilka wieków Papież wysyłał kawałek poświeconego Chleba ze swojej Mszy świętej do księży odprawiających Msze w kościołach lokalnych, po to, aby mogli pozostać w komunii z nim. Ten kawałek Hostii był dodawany przed Komunią świętą do kielicha dla wyrażenia faktu, że Eucharystia jest sakramentem jedności Kościoła⁹⁹.

Na koniec zauważmy też, że skoro jedna z definicji *communio* określa tym pojęciem udział w dobrach otrzymanych od Boga¹⁰⁰, to relacja Kościołów jawi się jeszcze jaśniej: Kościół lokalny jest udziałem w podarowanych Kościołowi powszechnemu dobrach, ogólne dobra otrzymują zaś w poszczególnych Kościołach

⁹⁵ J. Ratzinger, *Eucharystia – wspólnota – posłanie*, w: tenże, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków 2005, s. 78.

⁹⁶ J. Ratzinger, *Eucharystia i misja*, w: tenże, *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary...*, s. 92.

⁹⁷ Por. J. Możejko, *Komunia święta i jej wspólnototwórczy wymiar w życiu Kościoła*, „Seminare” 36 (2015), 1, s. 114.

⁹⁸ *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, w: *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, pkt 72.

⁹⁹ Papieski Komitet Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych, *Eucharystia: komunია z Chrystusem oraz między nami. Teologiczne i pastoralne refleksje przygotowawcze do 50. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego*, Dublin 2012.

¹⁰⁰ „Pierwotne, starochrześcijańskie znaczenie *communio* oznacza wspólny udział w dobrach darowanych ludziom (Kościółowi) przez Boga. Te dobra to wspólna wiara, słowo Boże i sakramenty, w tym szczególnie Eucharystia jako sakrament Ciała i Krwi Chrystusa. Dopiero wtórnie pojawia się rozumienie *communio sanctorum* jako zjednoczenia Kościoła pielgrzymującego, oczyszczającego się i Kościoła w niebie” (A. Czaja, *Communio w eklezjologii Soboru Watykańskiego II i w posoborowych dokumentach...*, s. 113–114).

lokalnych twarzy poszczególnych osób i grup – to konkretny człowiek i grupa zostają przemienione owym dobrami.

I ostatecznie, mimo podziału na Kościół powszechny i lokalny, Kościół jest jeden, bo „Jeden jest Pan, jedna wiara, jeden chrzest. Jeden jest Bóg i Ojciec wszystkich, który [jest i działa] ponad wszystkimi, przez wszystkich i we wszystkich” (Ef 4,5–6), ich zaś wzajemna komunია pozostaje tajemnicą wiary, należąca do porządku teologicznego. „Kościół partykularny nie jest zatem jedynie częścią całości, lecz paradoksalnie dzięki nadprzyrodzonym elementom stanowi całość ukazaną w części”¹⁰¹.

ZAKOŃCZENIE I PERSPEKTYWY BADAŃ

Reasumując, należy stwierdzić, że relacja między Kościołem powszechnym i Kościołami lokalnymi może zostać nazwana komunią (*communio*), gdyż ich istnienie jest wspólne i przenikające się (perychoretyczne) do tego stopnia, że nie może być mowy o ich oddzielnym istnieniu. Jednocześnie wspólna jest rzeczywistość, w jakiej istnieją – rzeczywistość Bożego daru uczestnictwa w życiu Trój-jedynego Boga – i elementy, które ową rzeczywistość przybliżają: wiara, słowo Boże i sakramenty, z Eucharystią na czele.

Wydaje się zatem, że właśnie termin *communio* dobrze oddaje to, co specyficzne w relacji Kościół powszechny – Kościoły lokalne. W końcu, jak pisał Jan Paweł II w *Pastores gregis*: „Rzeczywistość komunii leży u podstaw wszystkich relacji wewnątrz Kościoła”¹⁰².

Powracając do wspomnianej na początku debaty Ratzinger – Kasper, w kontekście przeprowadzonych już rozważań można wysunąć wniosek, że pojęcie *communio* skupia w sobie różne możliwe spojrzenia na Kościół, a właściwie może być efektem końcowym różnorodnego interpretowania jego własności, także w sferze pierwszeństwa ontycznego i czasowego Kościoła powszechnego przed lokalnym bądź ich równoczesności w wymiarze czasowym.

Jednocześnie wydaje się, że dokumenty Kościoła (*explicite*) i spora część teologów (*implicite*) skłania się ku ontycznemu i czasowemu pierwszeństwu Kościoła powszechnego, choć warto zauważyć, że spór dotyczył w istocie czasowej uprzedniości. W kwestii uprzedniości ontycznej kardynałowie doszli raczej do zgody, zwłaszcza gdy kard. Joseph Ratzinger stwierdził, że lepszym dla niej określeniem jest teleologiczna uprzedniość.

¹⁰¹ B. Biela, *Struktura eklezjalnej wspólnoty we współczesnym nauczaniu Kościoła*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44 (2011), 2, s. 535.

¹⁰² *Pastores gregis*, pkt 56.

Problem nie pozostaje jednak bez znaczenia. W kwestii rozumienia *communio* uprzedność Kościoła powszechnego zdaje się akcentowaniem jedności przed różnorodnością mimo ich wzajemnej nierozdzielności i przenikania, w czym zgodni byli obaj uczestnicy debaty. W tym rozumieniu akcent pada zatem na to, co spaja, łączy, a nie na to, co różnicuje i dzieli. Wskazuje już na to samo pojęcie *communio* – WSPÓLNOTA – a więc przede wszystkim to, co wspólne mimo różnorodności wchodzących w jej skład „elementów”¹⁰³.

To także akcent na wspólny udział w dobrach zbawienia. Eklezjologia komunii dostrzega zatem różnice, ale dopiero wychodząc od jedności podstawowej, która opiera się przede wszystkim na jedności sakramentalnej (chrzest) i odnosi do Kościoła rozumianego jako misterium¹⁰⁴. Teologia Kościoła partykularnego zostaje tu zatem osadzona w większej, spinającej ją całości. W konsekwencji można zaryzykować stwierdzenie, że bez owej uprzedności spójność Kościoła i Kościołów mogłaby się rozsypać na nieskończenie wiele różnych odłamków. Postulowana przez Kaspera większa samodzielność Kościoła lokalnego mogłaby zatem okazać się ślepą uliczką.

Sposób rozwiązywania sporu Ratzinger – Kasper to więc także sposób myślenia o Kościele i wysuwania na pierwszy plan jednej z jego cech – jedności bądź różnorodności. Dzięki uprzedności jednego z nich Kościół, będąc obecny w skrajnie odmiennych kulturach, warunkach życia i czasach i dostosowując sposób przesłania do możliwości odbioru danej grupy ludzi, wciąż pozostaje jednym, tym samym Kościołem Jezusa Chrystusa. Można tę sytuację porównać do Trójcy Świętej – mówimy raczej o JEDNYM Bogu w Trzech Osobach, a nie Trzech Osobach tworzących czy łączących się w jednego Boga¹⁰⁵. Jest to tzw. priorytet jedności wewnętrznej, z którym zgodziliby się zarówno Ratzinger, jak i Kasper, a o którym ostatecznie – zdaniem Kaspera – tak naprawdę mówi Ratzinger, postulując czasową i ontologiczną uprzedność Kościoła powszechnego¹⁰⁶.

Warto jednocześnie zauważyć, że próbując dokonać wyjaśnienia uprzedności Kościoła powszechnego przez kategorię *communio*, spotykamy się raczej z od-

¹⁰³ Znaleźć tu można jednocześnie wyjaśnienie biblijne. Ratzinger, interpretując wydarzenie zesłania Ducha Świętego, wskazuje na przemianę w tym momencie Starego Izraela w Nowy Izrael. Cud języków ukazuje jego jedność, obejmującą wszystkie miejsca i czasy, i to jeszcze zanim dojdzie do pytania o formowanie się miejscowej społeczności jerozolimskiej. Moc Ducha Świętego tworzy jedność, w której i z której rodzą się wspólnoty partykularne, pozostające w ścisłej komunii ze swoim źródłem.

¹⁰⁴ Por. S. Jaśkiewicz, *Eklezjologia ludu Bożego w nuncie II Soboru Watykańskiego*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015.

¹⁰⁵ Jest to autorska intuicja. Na temat trynitologii obu kardynałów i ich konsekwencji w eklezjologii zob. J. Majewski, *Ecclesia „in” et „ex” ecclesiis...*, s. 40–41.

¹⁰⁶ Por. K. McDonell, *The Ratzinger/Kasper Debate...*

wrotnym sposobem rozumowania: to nie *communio* wyjaśnia kwestię pierwszeństwa, a kwestia pierwszeństwa rodzi określoną koncepcję *communio*¹⁰⁷.

Wydaje się także, że zagadnienie *communio* można rozważać bez odniesień do pierwszeństwa czy równoczesności Kościołów, co może oznaczać, że tematy nie są ze sobą nierozzerwalnie połączone przynajmniej w tym kierunku (od *communio* do pierwszeństwa).

Kwestie te mogą stać się przyczynkiem do badań. Oprócz nich warte szerszej refleksji są m.in.: relacja współczesnej trynitologii do pojęcia *communio*, znaczenie krajowych episkopatów w kontekście *communio* Kościoła, a szczególnie w kontekście relacji Kościół powszechny – Kościoły lokalne, oraz rola nauk szczegółowych w budowaniu współczesnego obrazu i tożsamości Kościoła. Interesującymi obszarami do zbadania wydają się też: niuansy pojęć *communio*, Kościół powszechny i Kościół lokalny oraz zmiany w ich wzajemnych relacjach w zależności od zmian w definiowaniu poszczególnych elementów, zmiany w tej relacji w zależności od tego, czy uznamy Kościół powszechny za ontologicznie i czasowo pierwszy, czy będziemy optować za ich symultanicznością, oraz kwestia ewentualnej zmiany relacji przez uznanie preegzystencji jednego lub obu elementów. Wśród kwestii stanowiących dla teologii swoiste wyzwanie znajdują się także kwestie wyboru biskupa czy doradczej, a nie decydującej, roli synodu biskupów w kontekście *communio*.

BIBLIOGRAFIA

- Balthasar H.U. von, *Communio – założenia programowe*, „Communio” 1 (1981), 1–2, s. 10–29.
- Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Kraków 2007.
- Biela B., *Koinonia*, w: *Encyklopedia katolicka*, Lublin 2002, s. 302.
- Biela B., *Struktura eklezjalnej wspólnoty we współczesnym nauczaniu Kościoła*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 44 (2011), 2, s. 529–546.
- Blachnicki F., *Istotne cechy ruchu eklezjalnego*, w: *Charyzmat Światło-Życie. Teksty podstawowe*, Lublin 1996.
- Blachnicki F., *Teologia pastoralna ogólna, cz. 2: Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971.
- Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele*, red. A. Czaja, M. Marczewski, Lublin 2004.
- Czaja A., *Benedykta XVI wizja Kościoła jako komunii*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 13 (2008), s. 47–58.

¹⁰⁷ Można to zaobserwować np. w *Communio notio*, gdzie w punkcie 9 najpierw zostaje poruszona kwestia ontologicznej i czasowej uprzedności Kościoła powszechnego, a dopiero jako jej kontynuacja i konsekwencja – omówienie kościelnej komunii w różnorodnych aspektach.

- Czaja A., *Eklezjologia jedności – perspektywa rzymskokatolicka*, „Roczniki Teologii Eklezjologicznej” 57 (2010), 2, s. 5–20.
- Czaja A., *Traktat o Kościele*, w: *Dogmatyka*, t. II, Warszawa 2006.
- Franciszek, *Adhortacja apostołska „Evangelii gaudium” o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Kraków 2013.
- Glemp J., *Problem identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego*, „Prawo Kanoniczne” 21 (1978), 3–4, s. 23–39.
- Jagodziński M., *Eklezjalne kształty komunii*, Radom 2012.
- Jagodziński M., „*Communio*” dzięki komunikacji. *Teologiczny wymiar teorii komunikatywnego działania w eklezjologii Medarda Kehla SJ*, Radom 2002.
- Jagodziński M., *Komunijna wizja Kościoła według Medarda Kehla SJ*, Kraków 2009.
- Jagodziński M., *Trynitarnie podstawy Kościoła jako komunii*, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 42 (2004), 1, s. 51–79.
- Jan Paweł II, *List apostołski „Novo millennio ineunte”*, Poznań 2001.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostołska „Christifideles laici”. O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie*, Wrocław 2017.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostołska „Pastores gregis” o biskupie służce Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków 2003.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostołska „Pastores dabo vobis” o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Wrocław 1995.
- Kasper W., *Relacja między Kościołem powszechnym a Kościołem lokalnym. Przyjacielska polemika z krytyką kard. Josepha Ratzingera*, „Przegląd Powszechny” 10 (2001), s. 25–39.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 2008.
- Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski, *W komunii z Bogiem. Kościół domem i szkołą komunii. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2010–2013*, Poznań 2010.
- Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunia „Communio notio”*, Rzym 1992.
- Kościół kierowany przez Słowo Boże sprawuje tajemnice Chrystusa dla zbawienia świata: Nadzwyczajny Synod Biskupów 1985 (Relatio finalis)*, Wrocław 1986.
- Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015.
- Krukowski J., *Relacje między Kościołem powszechnym a Kościołami partykularnymi w nauczaniu i ustawodawstwie Jana Pawła II*, „Roczniki Nauk Prawnych” XVII (2007), 1, s. 107–119.
- Majewski J., *Ecclesia „in” et „ex” ecclesiis: teologiczna debata między Walterem Kasperem i Josephem Ratzingerem o relację między Kościołem powszechnym i Kościołem lokalnym*, „Forum Teologiczne” 8 (2007), s. 31–44.

- McDonnell K., *The Ratzinger/Kasper Debate: The Universal Church And Local Churches*, „Theological Studies” 63 (2002), s. 227–250.
- Międzydykasterialna instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów „Ecclesiae de mysterio”*, w: *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, red. E. Szczot, S. Kwiatkowski, W. Lech, Lublin 2017.
- Możejko J., *Komunia święta i jej wspólnototwórczy wymiar w życiu Kościoła*, „Seminare” 36 (2015), 1, s. 105–115.
- Napiórkowski S.C., *Poziomy wspólnoty eklezjologii „communio” w dokumentach Magisterium Kościoła*, „Zeszyty Historyczno-Teologiczne” 12 (2006), s. 117–132.
- Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, w: *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986.
- Papieski Komitet Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych, *„Eucharystia: komuniam z Chrystusem oraz między nami”*. *Teologiczne i pastoralne refleksje przygotowawcze do 50. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego*, Dublin 2012.
- Porosło K., *Teologia „communio” według kard. Josepha Ratzingera (Benedykta XVI) i pytanie o urzędy/posługi w polskim duszpasterstwie parafialnym*, „Roczniki Teologiczne” LXII (2015), 8, s. 131–143.
- Proniewski A., *Józefa Ratzingera recepcja Soboru Watykańskiego II*, „Rocznik Teologii Katolickiej” XII (2013), 1, s. 131–143.
- Ratzinger J., *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, Kraków 2005.
- Ratzinger J., *Kościół. Wspólnota w drodze*, Kielce 2009.
- Słomka J., *Historia duchowości. Czas ojców Kościoła*, Katowice 2017.
- Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002.
- Szymik J., *Kościół w sercu Boga. Wybrane wątki J. Ratzingera/Benedykta XVI eklezjologii „communio”*, „Studia Gnesnensia” XXVII (2013), s. 59–80.
- Wielebski T., *Diecezjalne i parafialne struktury komunijne w Polsce*, „Teologia Praktyczna” 13 (2012), s. 53–69.
- Zuberbier A., [hasło] *Wspólnota*, w: *Słownik teologiczny*, Katowice 1998.
- Żurowski M., *Kościół partykularny jednostką podstawowo-twórczą we wspólnocie wspólnot*, „Prawo Kanoniczne” 22 (1979), 1–2, s. 25–32.

Słowa kluczowe: communio, Kościół powszechny, Kościół lokalny, Kościół partykularny, *communio Ecclesiarum*

ECCLESIOLOGY OF COMMUNION AS THE KEY TO UNDERSTANDING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE UNIVERSAL AND LOCAL CHURCH

Summary

Periodically returning to the mainstream of theological considerations, the issue of the relationship between the universal Church and the local churches remains open to new questions and research problems. Recent years brought him new renown thanks to the debate of cardinals – Joseph Ratzinger and Walter Kasper, who diffused their view of the ontological and temporal priority of the universal Church in front of the local Churches. The common point of their deliberations became *communio* – a concept considered to be the key to understanding the ecclesiological council. Therefore, it seems reasonable to analyze the adequacy of the use of this concept to determine the relationship between the universal and local Church, mainly based on the texts of the Church's Magisterium, but also modern scientific articles.

Keywords: *communio*, universal church, local church, particular church, *communio Ecclesiarum*